

Autoreferat

1. Imię i nazwisko **Małgorzata Czapska**

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

- **1989 r. tytuł magistra historii i dyplom ukończenia studiów z wyróżnieniem**, uzyskany na Wydziale Humanistycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach na podstawie pracy pt. *Kielce w przededniu odzyskania niepodległości w 1918 r.* napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Ryszarda Kołodziejczyka (IH PAN). Recenzentami pracy byli: prof. zw. dr hab. Regina Renz oraz prof. zw. dr hab. Mieczysław Markowski.

- **1998 r. tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie historii** uzyskany na Wydziale Humanistycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach na podstawie rozprawy pt. *Szkoły prywatne średnie (męskie i żeńskie) w Królestwie Polskim w okresie 1831-1862.*

Promotorem w przewodzie doktorskim był prof. zw. dr hab. Adam Massalski (UJK). Recenzentami: prof. zw. dr hab. Wiesław Caban (UJK), prof. zw. dr hab. Renata Dutkova (UJ), prof. zw. dr hab. Wiesław Śladkowski (UMCS).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

W wyniku rozstrzygnięcia, rozpisanego w **czerwcu 1989 r.** postępowania konkursowego, z dniem 1 października tegoż roku zostałam zatrudniona w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii w Instytucie Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, początkowo jako **asystent stażysta**, po roku zaś jako **asystent**. Pracę rozpoczęłam pod kierunkiem **prof. zw. dr hab. Zenona Guldona** ówczesnego kierownika Zakładu, a następnie **prof. zw. dr hab. Wacława Urbana**, później zaś **prof. zw. dr hab. Waldemara Kowalskiego**.

Od **grudnia 1998 roku** jestem zatrudniona **na etacie adiunkta** w Instytucie Historii ówczesnej WSP* (obecnie Uniwersytet Jana Kochanowskiego), gdzie pracuję do chwili obecnej. Od 2009 r. pracuję w **Zakładzie Dydaktyki Historii i Wiedzy o Społeczeństwie** kierowanym przez **prof. zw. dr hab. Hannę Wójcik-Łagan**.

(*od 2000 r. przemianowana na Akademię Świętokrzyską, od 2008 Uniwersytet Humanistyczno - Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach, zaś od 2011 r. - Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach)

Od 1990 r. do chwili obecnej jestem sekretarzem Komitetu Okręgowego Olimpiady Historycznej w Kielcach (w okresie od 1 IX 1990 do 31 XII 2002 w wymiarze ½ etatu, zaś od 1 I 2003 do chwili obecnej w ramach umowy o dzieło).

Dodatkowo, w latach 1994-2013 roku prowadziłam ćwiczenia i wykłady w ramach umowy-zlecenia na Wszechnicy Świętokrzyskiej w Kielcach. (wykaz nauczanych przedmiotów w załączniku: Dorobek dydaktyczny)

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym

Zgodnie z Art. 16 ust. 2 Ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym, jako osiągnięcie naukowe przedkładałam monografię, której jestem współautorką: **Małgorzata Czapska, Barbara Szabat, Jerzy Zięba, *Adwokatura Świętokrzyska, Zarys dziejów od początku XIX wieku*, Wydawca Okręgowa Rada Adwokacka w Kielcach, Kielce 2013, ss. 418, ISBN 978-83-93-81170-0-9)**

Recenzentami wyżej wymienionej monografii byli:

prof. zw. dr hab. Marian Kallas oraz prof. zw. dr hab. Adam Massalski.

(Do składanych dokumentów dołączam oświadczenia podpisane przez wszystkich współautorów szczegółowo określające indywidualny wkład każdego autora w napisanie książki.)

Dorobek naukowo-badawczy

Publikacje naukowe:

Do roku 2013 opublikowałam łącznie 70 pozycji prac naukowych. W tym 60 publikacji po doktoracie. Te ostatnie stanowią: 2 prace zwarte-monografie, 1 bibliografia, 2 redakcje naukowe czasopism historycznych wraz z przedmowami, 53 publikacje w czasopismach i pracach zbiorowych polskich i zagranicznych (wśród nich 18 not biograficznych) oraz 2 recenzje

Począwszy od roku 1993 główną domeną moich badań była i do chwili obecnej w znacznej mierze pozostaje historia szkolnictwa, oświaty i wychowania w Królestwie Polskim w XIX i na początku XX wieku. W ramach zaś tego bloku tematycznego na pierwszy plan wysuwa się **historia szkolnictwa średniego w Królestwie Polskim** w tymże okresie. Naturalną zaś konsekwencją podjęcia takiej problematyki badawczej jest ściśle powiązanie toku moich prac również z **dziejami społeczeństwa w Królestwie Polskim i biografistyką**.

Drugim, równie ważnym w mojej pracy naukowej obszarem badawczym jest historia mojego rodzinnego miasta - Kielc i regionu świętokrzyskiego w XIX i XX wieku. **W tym**

ostatnim nurcie sytuuje się przedstawiona jako osiągnięcie naukowe praca o adwokaturze świętokrzyskiej i zaprezentowane tam wyniki moich badań. One również mieszczą się w badaniach nad społeczeństwem Królestwa Polskiego

Moje zainteresowania historią Kielc i regionu kieleckiego sięgają drugiej połowy lat 80 ubiegłego wieku i wiążą się z pracą magisterską. Wyniki badań w tym zakresie opublikowałam następnie w szeregu artykułów naukowych. Wśród nich wymienić należy:

Wrzosek M. (obecnie Czapska), *Austriackie władze okupacyjne i samorząd miejski w Kielcach w czasie pierwszej wojny światowej (organizacja i funkcjonowanie)*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1995, t. 13, s.183-193.

Wrzosek M. (obecnie Czapska), *Jawne formy aktywności społecznej kielczan w czasie I wojny światowej (w świetle prasy i materiałów archiwalnych)*, „Rocznik Świętokrzyski”, Seria A-Nauki Humanistyczne 1995, t.22, s.13-22.

Czapska M. *Aktywność polityczna kielczan pod okupacją austriacką w czasie I wojny światowej*, „Między Wisłą i Pilicą. Studia i Materiały Historyczne”, t. 5. pod red. U. Oettingen, Kielce 2004, s. 111-136.

Wrzosek M. (obecnie Czapska), *Stan szkolnictwa i działalność oświatowa w Kielcach w latach I wojny światowej (w świetle prasy i materiałów archiwalnych)*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1994, t. 12, s. 91-103.

Problematyka Kielc i regionu kieleckiego pojawiła się także na kolejnym etapie mojej pracy naukowej, kiedy pod kierunkiem **prof. zw. dr hab. Adama Masalskiego** przygotowywałam rozprawę doktorską *Szkoły prywatne średnie (męskie i żeńskie) w Królestwie Polskim w okresie 1831-1862*. Rezultatem prac badawczych w tym zakresie były na etapie jej przygotowywania artykuły poświęcone tematyce prywatnych szkół średnich: żeńskich i męskich, działających w Kielcach, a kształcących młodzież z terenu guberni kieleckiej w XIX wieku:

Wrzosek M. (obecnie Czapska), *Prywatne, wyższe szkoły i pensje żeńskie w Kielcach w okresie międzypowstaniowym*, „Studia Kieleckie” Seria Historyczna 1998, nr 3, s. 15-28.

Wrzosek M. (obecnie Czapska), *Prywatne, wyższe szkoły i pensje męskie w Kielcach w okresie międzypowstaniowym*, „Rocznik Świętokrzyski” Seria A- Nauki Humanistyczne, t. 26, Kielce 2001, s. 33-54.

W szerszym zakresie terytorialnym, w odniesieniu do obszaru guberni kieleckiej sytuował się kolejny artykuł:

Czapska M., *Wykształcenie i kwalifikacje nauczycieli szkół średnich rządowych męskich w guberni kieleckiej w latach 1873-1905*, w: *Z tradycji i dorobku inteligencji kieleckiej w XIX i XX wieku*, pod red. M. Meduckiej, Kielce 2005, s. 191-233.

Do kontynuowania badań dotyczących Kielc i regionu kieleckiego w ogóle (w późniejszym zaś okresie samej adwokatury świętokrzyskiej na szerszą skalę) w dużej mierze przyczyniła się moja współpraca naukowa z Panią Profesor UJK dr hab. Barbarą Szabat zapoczątkowana w roku 1997 i trwająca nieprzerwanie od 17 lat do chwili obecnej. Zaowoco-

wała ona wspólnymi publikacjami z zakresu historii oświaty i wychowania¹. Dzięki współpracy tej miałam i nadal mam możliwość doskonalenia swojego warsztatu naukowego.

Począwszy od roku 2010, kiedy wspólnie z Profesorem Barbarą Szabat rozpoczęliśmy współpracę z Okręgową Radą Adwokacką Kielcach i jej ówczesnym dziekanem adwokatem Jerzym Ziębą, pisząc pierwszy artykuł do czasopisma „Palestra Świętokrzyska”, w obszarze moich badań znalazła obok zbiorowości nauczycieli szkół średnich rządowych Królestwa Polskiego kolejna grupa zawodowa – adwokatów.

W latach 2010-2013 wspólnie z B. Szabat (oświadczenia w załączeniu) przygotowany został cykl 7 artykułów poświęconych sylwetkom zasłużonych adwokatów kieleckich. Są

Czapska M., Szabat B., *Adwokat Wiktor Jaroński (1870-1931) – kielecki polityk i działacz społeczny*, „Palestra Świętokrzyska” 2010, nr 11-12, s. 25-34.

Czapska M., Szabat B., *Józef Dunin-Szpott (1852-1932) – kielecki adwokat i działacz społeczny*, „Palestra Świętokrzyska” 2010, nr 13-14, s. 11-15.

Czapska M., Szabat B., *Marian Grzegorzewski (1868-1941) adwokat kielecki*, „Palestra Świętokrzyska” 2011, nr 15-16, Marzec/Czerwiec, s. 37-45.

Czapska M., Szabat B., *Eugeniusz Nawroczyński (1881-1942) – kielecki adwokat i działacz społeczny*, „Palestra Świętokrzyska” 2011, nr 17-18, Wrzesień/Grudzień, s. 30-36.

Czapska M., Szabat B., *Mieczysław Halik (1844-1923) – adwokat i notariusz kielecki*, „Palestra Świętokrzyska” 2012, nr 19-20, Marzec/Czerwiec, s. 16-20.

Czapska M., Szabat B., *Stefan Henryk Tomaszewski (1864-1924) - kielecki adwokat i sędzia*, „Palestra Świętokrzyska” 2012, nr 19-20, Marzec/Czerwiec, s. 21-24

Czapska M., Szabat B., *Piotr Arkadiusz Płoski (1845-1922) - adwokat, sędzia, dziennikarz i literat kielecki*, „Palestra Świętokrzyska” 2012, nr 21-22, Wrzesień/Grudzień, s. 17-25.

Wymienione powyżej publikacje o charakterze biograficznym stały się przyczynkiem do podjęcia w roku 2011 wspólnej decyzji o przygotowaniu monografii o dziejach adwokatury świętokrzyskiej. Jednocześnie opracowywałam wówczas wyniki swoich wieloletnich badań dotyczących społeczności nauczycieli szkół średnich rządowych w Królestwie Polskim w latach 1873-1915. Przygotowania dotyczyły 2 publikacji: **słownika biograficznego** obejmującego ponad 2000 haseł i **monografii**, które zostaną opublikowane w najbliższym czasie.

Równoległe podjęcie nowego wyzwania badawczego potraktowałam jako możliwość powrotu do moich dawnych pasji badawczych związanych z historią Kielc i Ziemi kieleckiej, które po napisaniu pracy magisterskiej zeszły na dalszy plan, a w pracy doktorskiej pojawiły się jedynie sygnalnie.

Obok wspomnianych wyżej przesłanek, nie bez znaczenia przy podjęciu badań nad adwokaturą świętokrzyską był fakt, iż tematyka wymiaru sprawiedliwości była obecna w mo-

¹ Szerzej na ten temat: s. 11.

im rodzinnym domu na co dzień, praktycznie „od zawsze”, jako że Matka moja była wieloletnim urzędnikiem Sądu Wojewódzkiego i Sądu Rejonowego w Kielcach.

Doświadczenia badawcze zdobyte dzięki pracy pod kierunkiem Profesora zw. dr hab. Adama Massalskiego dostarczyły mi schematu badawczego, który zastosowałam poddając analizie zbiorowość adwokatów.

Celem pracy *Adwokatura Świętokrzyska. Zarys dziejów od początku XIX wieku* (w tym także części stanowiącej mój indywidualny wkład w jej powstanie) było opracowanie dziejów adwokatury świętokrzyskiej, a zwłaszcza ludzi którzy ją tworzyli od czasów najdawniejszych do współczesności, a w konsekwencji **nakreślenie ich portretu zbiorowego** jako grupy zawodowej. Poza działalnością zawodową analizie poddałam ich aktywność na różnych polach, stopień zaangażowania w działalność społeczną, polityczną, starając się jednocześnie określić ich rolę i miejsce w społeczeństwie w okresie Księstwa Warszawskiego, Królestwa Polskiego, w czasie I i II wojny, a także w czasach Polski Ludowej.

Aby było to możliwe, należało przeprowadzić pogłębioną kwerendę archiwalną, biblioteczną i muzealną.

Prace związane z procedurami badawczymi zapoczątkowałam **w lipcu 2011 roku**, porządkując zasób aktowy archiwum Okręgowej Rady Adwokackiej w Kielcach jak i księgozbiór tej Rady, w którym znalazłam wiele cennych informacji. Wtedy też rozpoczęłam **prace związane z przygotowaniem wykazów osób świadczących pomoc prawną na ziemi kieleckiej**.

Przy pisaniu pracy ważna okazała się moja znajomość zasad funkcjonowania XIX-wiecznej kancelarii rosyjskiej i umiejętność odczytywania rękopisów z tego okresu w języku rosyjskim, którą nabyłam w czasie wieloletnich kwerend w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu w latach 1994-2006. Szerzej na ten temat piszę w artykule:

Czapska M., *Z problematyki badań nad XIX - wiecznym rosyjskim tekstem urzędowym na przykładzie materiałów Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu /Fond 733/*, w: Tekst źródła – interpretacja, krytyka, pod red. B. Trelińskiej, Lublin 2005, s. 416 – 426.

Jednym z istotnych problemów badawczych przy omawianiu historii adwokatury na obszarze Kielecczyny jest fakt, że **nie można ustalić jednolitego opisywanego terytorium**. W każdym okresie historycznym bowiem, inny obszar był uwzględniany przy podawaniu w źródłach i opracowaniach danych liczbowych i personalnych. Nie zawsze też brano pod uwagę to samo kryterium ustalania tego obszaru. Najczęściej tym kryterium był podział admini-

stracyjny kraju, różny dla poszczególnych okresów, lecz dla przykładu w latach 1918-1950 podział ten był tożsamy z ówczesną organizacją sądownictwa. Uniemożliwia to, np. dokonanie porównań statystycznych poszczególnych okresów działania adwokatury, zwłaszcza, że zmieniała się przynależność terytorialna i organizacyjna adwokatów z omawianego obszaru do poszczególnych izb adwokackich, których teren działania także ulegał zmianie. Dlatego też opisując dzieje adwokatury kieleckiej wzięto pod uwagę terytorium, zmieniające się, co prawda, w różnych okresach, lecz możliwie najbardziej zbliżone do obszaru dzisiejszego województwa świętokrzyskiego, co nie zawsze było sprawą prostą.

Opracowanie „*Adwokatura Świętokrzyska. Zarys dziejów od początku XIX wieku*” składa się z trzech części. Pierwsza z nich, obejmująca dzieje adwokatury świętokrzyskiej od czasów najdawniejszych do końca 2012 roku zawiera wstęp, siedem rozdziałów oraz zakończenie.

Mój wkład w napisanie wyżej wymienionej monografii polegał na przygotowaniu tekstów obejmujących łącznie **210 stron**, zamieszczonych w poszczególnych częściach liczącej 418 stron publikacji. **Mój udział procentowy w napisaniu tekstu książki szacuję na 50,2 %.** (Oświadczenia współautorów w załączeniu). **Pomijając zamieszczone w pracy wspomnienia adwokatów jej właściwa część liczy 371 stron, z których 210 jest mojego autorstwa.**

Poza opracowaniem poszczególnych części monografii samodzielnie przeprowadziłam kwerendę archiwalną i biblioteczną w zakresie wydawnictw urzędowych i prasy (pełny wykaz w bibliografii).

W rozdziale I omówiłam historię adwokatury ziemi kieleckiej w okresie porozbiorowym, gdy tereny te znajdowały się pod władzą kolejnych zaborców, ale przede wszystkim jednak w czasach Księstwa Warszawskiego, a następnie w okresie ich przynależności do Królestwa Kongresowego.

Rozdział drugi (w części mojego autorstwa: s. 22-35) obejmuje okres po powstaniu styczniowym i reformie sądownictwa z 1876 roku, która doprowadziła do unifikacji Królestwa Polskiego z Cesarstwem Rosyjskim. Nastąpiła wtedy całkowita rusyfikacja sądownictwa. Przedstawiłam tu również wyjątkową aktywność społeczną ówczesnych adwokatów kieleckich.

W następnym, **III rozdziale** zajęłam się okresem I wojny światowej i kwestią tworzenia się wówczas podstaw nowego polskiego sądownictwa, także na Kielecczyźnie, w którym to procesie adwokatura kielecka odegrała szczególnie ważną rolę.

W rozdziale V przedstawiłam sytuację adwokatury kieleckiej w czasie okupacji hitlerowskiej, jej liczebne uszczuplenie jakie dokonało się między innymi w wyniku eksterminacji adwokatów pochodzenia żydowskiego, podjęłam też kwestię udziału adwokatów kieleckich w wojnie obronnej we wrześniu 1939 roku oraz w ruchu oporu.

Kolejny rozdział mojego autorstwa - VI omawia okres PRL, tworzenie nowych zasad w ramach których działała wówczas adwokatura, dostosowywana do zmieniających się warunków ustrojowych, a także powstanie samodzielnej Kieleckiej Izby Adwokackiej i jej Rady. **Druga część publikacji** przybliży sylwetki zasłużonych adwokatów ziemi kieleckiej. Zamieszczono tu biogramy adwokatów (z których dwa opracowałam sama, pozostałe zaś wspólnie z B. Szabat). Dopelnieniem pracy jest **część III** o charakterze wspomnieniowym.

Istotną częścią monografii są opracowane przeze mnie **aneksy**. Dzięki nim powstał w miarę pełny, na ile pozwalały zachowane źródła, obraz adwokatury kieleckiej. **W skład aneksów oznaczonych numerami 1-5 wchodzi** wykazy obrońców (wraz z ich podstawowymi danymi personalnymi) świadczących pomoc prawną na ziemi kieleckiej w latach 1821-2012. **Łącznie obejmują one blisko 900 nazwisk.**

W aneksie 6 zamieszczono opracowany przeze mnie **wykaz rad adwokackich ziemi kieleckiej**, od momentu powołania pierwszej Kieleckiej Wojewódzkiej Rady Adwokackiej w lipcu 1950 roku, aż do końca 2012 roku, ze wszystkimi zmianami dokonywanymi w trakcie ich urzędowania.

Pracę zamyka pełny **indeks nazwisk osób w niej wymienionych** mojego autorstwa.

Praca *Adwokatura Świętokrzyska, Zarys dziejów od początku XIX wieku* mojego współautorstwa, ma charakter nowatorski. Nigdy dotąd bowiem nie opracowano historii adwokatury kieleckiej. Jest to pierwsza, obszerna próba jej opracowania uwzględniająca dzieje poszczególnych adwokatów, zasłużonych dla regionu i nie tylko.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Jak już nadmieniałam, począwszy od roku 1993 główną domeną moich badań była i do chwili obecnej w znacznej mierze pozostaje **historia szkolnictwa, oświaty i wychowania** w Królestwie Polskim w XIX i na początku XX wieku. W ramach zaś tego bloku tematycznego na pierwszy plan wysuwa się **historia szkolnictwa średniego w Królestwie Polskim** w tymże okresie.

Historią szkolnictwa średniego w Królestwie Polskim w XIX i na początku XX wieku zajmowałam się **w dwu płaszczyznach**. W pierwszym okresie moich prac badawczych: do roku

1998 skoncentrowałam się na badaniach dotyczących prywatnych szkół średnich w latach 1831-1862.

W rezultacie kwerend prowadzonych przede wszystkim w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu i Rosyjskiej Bibliotece Narodowej, a także w archiwach i bibliotekach krajowych, powstała moja rozprawa doktorska *Szkoły prywatne średnie (męskie i żeńskie) w Królestwie Polskim w okresie 1831-1862* obroniona w roku 1998.

Po dokonaniu przeze mnie stosownych korekt i uzupełnień, wspomniana monografia recenzowana przez profesorów: Andrzeja Chwalbę i Andrzeja Szwarca, ukazała się drukiem pod tytułem: *Prywatne szkoły średnie w Królestwie Polskim w latach 1831-1862*, Kielce 2002, ss. 425.

W pracy tej podjęłam próbę całościowego ukazania dziejów prywatnych szkół oraz pensji męskich i żeńskich w Królestwie Polskim w okresie międzypowstaniowym, we wszystkich aspektach ich działalności. Głównym jej celem było określenie miejsca i roli jaką odegrały one w systemie kształcenia młodzieży. Miejscami moja praca wykracza ona poza chronologiczne ramy zakreślone w jej tytule, zwłaszcza wówczas gdy mowa jest o sieci szkół prywatnych, systemie nadzoru i oceniania tych placówek, statusie prawnym właścicieli i nauczycieli, programach, celach i metodach nauczania. Było to spowodowane przyjęciem założenia o konsekwentnym stosowaniu metody genetycznej, zarówno w trakcie prowadzonych badań jak i podczas opracowywania ich wyników. Dopelnieniem pracy jest 107 tabel statystycznych oraz aneksy zawierające szczegółowe wykazy 162 prywatnych wyższych (świeckich) szkół i pensji żeńskich, 7 placówek wyznaniowych oraz 28 placówek męskich. Znalazły się tu także szczegółowe wykazy ich właścicielek i właścicieli.

Jak podkreślił w swojej recenzji wydawniczej, oceniając tę pracę prof. Andrzej Szwarz: „*Znaczna część ustaleń dr Małgorzaty Wrzosek [obecnie Czapskiej] ma charakter pionierski. Dotyczy to zarówno rozważań nad budżetami poszczególnych szkół (m.in. analiza opłat na podstawie ułamkowych danych), jak i przedstawienia warunków w których przyszło im działać. (...) Charakteryzując środowisko właścicieli szkół prywatnych, ich nauczycieli i uczniów autorka bardzo umiejętnie stosuje metodę „zbiorowego portretu” opartego głównie na danych obrazujących strukturę badanych grup według różnych kryteriów, jak pochodzenie społeczne, wykształcenie wiek itp. Metoda ta wprowadzona przez Witolda Kulę i Ryszardę Czepulis-Rastenis jest przedsięwzięciem bardzo pracowitym, ale dającym znakomite rezultaty*”.

Zanim książka ukazała się drukiem upowszechniłam cząstkowe wyniki swoich badań uczestnicząc w konferencjach naukowych. Tak było w przypadku artykułu, przygotowanego przeze mnie wiosną 2001 roku na konferencję zorganizowaną przez Uniwersytet Wrocławski:

Czapska M., *Sieć szkół średnich prywatnych w Królestwie Polskim w latach 1833-1862*, w: *Edukacja - państwo - naród w Europie Środkowej i Wschodniej XIX i XX w.*, pod red. A. Bilewicz, R. Gładkiewicza, S. Walasek, Wrocław 2002, s. 203-218

Badania w skali makro nad prywatnymi szkołami średnimi w Królestwie Polskim znalazły także **odniesienie w skali mikro do szkolnictwa Kielc**. Ich efektem było ukazanie się dwóch (wspomnianych już w kontekście historii Kielc) artykułów mojego autorstwa:

Prywatne, wyższe szkoły i pensje żeńskie w Kielcach w okresie międzypowstaniowym, „Studia Kieleckie” Seria Historyczna 1998, nr 3, s. 15-28.

Prywatne, wyższe szkoły i pensje męskie w Kielcach w okresie międzypowstaniowym, „Rocznik Świętokrzyski” Seria A- Nauki Humanistyczne, t. 26, Kielce 2001, 33-54

Jesienią 1997 r., uczestnicząc w konferencji naukowej zorganizowanej przez Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu przedstawiłam wyniki dotyczące swoich badań dotyczące właścielek prywatnych szkół i pensji, co znalazło odzwierciedlenie w artykule:

Wrzosek M., *Właścicielki prywatnych, wyższych szkół i pensji żeńskich w Królestwie Polskim w okresie międzypowstaniowym*, w: *Rola i miejsce kobiet w edukacji i kulturze polskiej*, pod red. W. Jamrożka i D. Żołędź-Strzelczyk, Poznań 2001, s. 11-24.

Z kolei publikacja *Właściciele prywatnych, wyższych szkół i pensji męskich w Królestwie Polskim w okresie międzypowstaniowym* - ukazała się w tomie: *Nauka i oświata a społeczności lokalne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*- zawierającym prace ofiarowane Profesorowi Adamowi Massalskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin, pod red. W. Cabana, Kielce 2003, s. 49-61.

Po obronie pracy doktorskiej podjęłam prace badawcze nad nauczycielami **rządowych szkół średnich w Królestwie Polskim w okresie 1873-1905**. Z uwagi na bardzo szeroki zakres tematu (zbadanie losów ponad 2000 nauczycieli) i rozproszoną bazę źródłową jest to projekt wieloletni. Wiąże się bowiem z jednoczesnym przygotowaniem dwu publikacji monografii i słownika biograficznego o czy już wspomniano.

Do napisania rozprawy (monografii) na temat tak licznej zbiorowości niezbędne jest korzystanie z dokładnie uporządkowanego materiału faktograficznego, dotyczącego poszczególnych nauczycieli /m.in. daty urodzenia i śmierci, informacji o rodzicach, pochodzeniu społecznym i terytorialnym, zdobytym wykształceniu, przebiegu kariery zawodowej, twórczości, sytuacji rodzinnej). Słownik daje tego gwarancję, ponieważ grupuje informacje według stałego schematu, ujętego w numerowane kolejno podpunkty. Dane jednostkowe z niego zaczerpnięte pozwalają zaś na szybkie dokonywanie podsumowań w skali całej grupy zawodowej.

W przygotowywanej obecnie monografii dokonywana jest pogłębiona charakterystyka społeczności nauczycieli na tle ówczesnej polityki oświatowej władz rosyjskich. W pracy

poddaje analizie ustawodawstwo dotyczące rządowego szkolnictwa średniego badanego okresu, strukturę organizacyjną jego władz, ustalam sieć szkół średnich Królestwa i liczebność ich uczniów. W pracy znajdują się m.in. dane osobowe nauczycieli zaczerpnięte z wymienionego wyżej słownika.

W monografii podjęto też kwestię pozycji społecznej nauczycieli oraz ich postaw moralnych w dobie niewoli narodowej. W skali całej grupy zawodowej i na wybranych przykładach odniesiono się do dorobku naukowego i popularno-naukowego.

Ważnym punktem mojej działalności naukowej były (obok krajowych) także zagraniczne konferencje naukowe, na których upowszechniałam wyniki swoich badań.

Jesienią roku 2006 z inicjatywy m.in. Fakultetu Historycznego Państwowego Uniwersytetu Odeskigo im. Ilii I. Miecznikowa odbyła się w Odessie Konferencja Naukowa na temat *Polacy na Południowej Ukrainie*. Na konferencję tą przygotowałam referat ogłoszony następnie drukiem pt.:

Czapska M., *Absolwenci Uniwersytetu Noworosijskiego w Odessie wśród nauczycieli rządowych męskich szkół średnich Królestwa Polskiego w latach 1873-1905. Wipuskniki Impieratorskogo Noworosijskogo Uniwersitetu w Odiesi sieried uczieliw kazienich czołowiczich sieriednich szkił u Carstwi Polskomu w 1873-1905 rr., w: Poliaci na piwdni Ukraini. Polacy na Południowej Ukrainie, pod red. T. Ciesielskiego i W. Kusznira, Odessa-Opole-Olsztyn 2006, s. 160-168.*

Temat mojego wystąpienia był nieprzypadkowy ponieważ wśród nauczycieli szkół średnich rządowych Królestwa Polskiego w latach 1873-1905 byli również absolwenci Uniwersytetu Noworosijskiego. W grupie tej znalazło się 10 przyszłych zwierzchników szkół średnich Królestwa Polskiego, w wśród nich: 7 dyrektorów gimnazjów i szkół realnych oraz 3 inspektorów. Pracowali oni w szkołach średnich Warszawy, Kalisza, Łodzi, Łomży, Kielc, Pińczowa, Radomia, Piotrkowa, Lublina, Chełma i Białej Podlaskiej. W publikacji prześledziłam jak potoczyły się ich losy po ukończeniu studiów w Odessie.

Wyniki moich badań dotyczące poziomu wykształcenia nauczycieli szkół średnich rządowych w guberni kieleckiej w okresie 1873-1905 przedstawiłam na konferencji zorganizowanej przez Kieleckie Towarzystwo Naukowe w listopadzie 2003 roku. To zaowocowało publikacją:

Czapska M., *Wykształcenie i kwalifikacje nauczycieli szkół średnich rządowych męskich w guberni kieleckiej w latach 1873-1905*, w: Z tradycji i dorobku inteligencji kieleckiej w XIX i XX wieku, pod red. M. Meduckiej, Kielce 2005, s. 191-233.

Prace badawcze prowadzone w archiwum petersburskim i zdobyte w trakcie kwerend doświadczenia stały się przyczynkiem do napisania artykułów z zakresu metodologii badań:

Massalski A., Wrzosek M. /obecnie Czapska/, *Niektóre problemy metodologiczne badań nad społecznością nauczycieli szkół średnich w Królestwie Polskim w XIX wieku / na przykładzie okresu międzypowstaniowego/*, w: *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, pod red. T. Jałmużny, Łódź 1993, s.155-160.

Rezultatem kwerend związanych ze szkolnictwem średnim rządowym w Królestwie Polskim w latach 1873-1915 są kolejne artykuły z tego zakresu:

Czapska M., *Metodologiczne problemy badań nad zbiorowością nauczycieli rządowych, męskich szkół średnich w Królestwie Polskim w latach 1873-1905*, w: *Historia wychowania w kształceniu nauczycieli. Tradycja i współczesność. Teoria i praktyka*, pod red. B. Gumuły i S. Majewskiego, Kielce 2005, s. 123-130.

Czapska M., *Z problematyki badań nad XIX - wiecznym rosyjskim tekstem urzędowym na przykładzie materiałów Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu /Fond 733/* / w: *Tekst źródła – interpretacja, krytyka*, pod red. B. Trelińskiej, Lublin 2005, s. 416 – 426.

Poza przywoływanym już wcześniej moim artykułem z zakresu historii szkolnictwa i oświaty:

Wrzosek M. /obecnie Czapska/, *Stan szkolnictwa i działalność oświatowa w Kielcach w latach I wojny światowej /w świetle prasy i materiałów archiwalnych /*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1994, t. 12, s.91-103.

We współpracy z prof. UJK B. Szabat powstały kolejne publikacje z tego zakresu:

Szabat B., Wrzosek M., *Dorobek Instytutu Historii WSP w Kielcach w zakresie badań nad dziejami oświaty i wychowania*, w: *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, pod red. T. Gumuły, J. Krasuskiego, S. Majewskiego, Kielce 1998, s. 581-592.

Szabat B., Czapska M., *Kształtowanie się polskich, społecznych instytucji oświatowych w guberni kieleckiej na początku XX wieku*, w: *Dzieje kształtowania się polskich instytucji oświatowych*, pod red. E. Mierzwy, Piotrków Trybunalski 2002, s.123-142.

We wspomnianej tematyce mieści się również opublikowana w 2000 roku

Bibliografia publikacji z zakresu historii oświaty i wychowania. Publikacje pracowników Instytutu Historii WSP w Kielcach do 1999 roku, oprac. B. Szabat, M. Wrzosek /obecnie Czapska/, Kielce 2000, ss.72.

Ze względu na znaczącą rolę prasy jako źródła historycznego w moich badaniach nie zabrakło też odniesień do tejże tematyki, co znalazło wyraz w publikacji z sesji naukowej:

Czapska M., Szabat B., *Prasa kielecka na przełomie XIX i XX wieku jako źródło do dziejów szkolnictwa i wychowania*, w: *Czasopiśmiennictwo XIX i początków XX wieku, jako źródło do historii edukacji*, pod red. I. Michalskiej i G. Michalskiego, Łódź 2010, s. 41-56.

Kolejny obszar moich zainteresowań naukowych stanowią **dzieje Polaków na Ukrainie w XIX i XX wieku**. W latach 2006-2007 był to temat wiodący konferencji **organizowanych na Uniwersytecie w Odessie** w których brałam udział. Efektem prac w tym zakresie są publikacje: wspomniana już w kontekście nauczycieli szkół średnich praca:

Czapska M., *Absolwenci Uniwersytetu Noworosyjskiego w Odessie wśród nauczycieli rządowych męskich szkół średnich Królestwa Polskiego w latach 1873-1905...*

oraz oparty na analizie artykułów z 26 roczników czasopisma „Kraj” artykuł:

Czapska M., *Polacy na Krymie na łamach tygodnika „Kraj” w latach 1882-1907. Poliaki w Krimu na szpaltach tiżniewika „Kraj” u 1882-1907 rr.*, w: *Poliaki na piwdni Ukraini ta w Krimu. Polacy na Południowej Ukrainie i Krymie*, pod red. T. Ciesielskiego, E. Czapiewskiego, W. Kusznira, Odessa-Opole-Wrocław 2007, s. 371-385/.

W podobnej płaszczyźnie badawczej mieści się kolejna moja publikacja:

Czapska M., *Rodzina Czapskich z Miropola i jej wkład w rozwój kultury, sztuki i gospodarki na Wołyniu w latach 1846-1932*, w: *Pamiętnik Kijowski t. 9: Polska rodzina na Wschodzie*, pod red. H. Strońskiego, Tarnopol 2008, s. 131-136.

Treści w niej zawarte zostały przedstawiłam na konferencji **„Polska rodzina na Ukrainie: historia i współczesność. W 125 rocznicę urodzin Karola Szymanowskiego”** zorganizowanej przez Kirowogradzki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Wołodymira Winniczenki.

W ramach podejmowanej przeze mnie tematyki badawczej znalazł się także wątek historii politycznej. Tak było w przypadku trzech kolejnych publikacji:

Czapska M., *Wpływy rosyjskie na Krymie w końcu XIX i w XX wieku zarys problematyki*, w: *Priczornomorskij region u konteksti ewropejskoj polityki. Region nadczarnomorski w polityce europejskiej*, pod. red. T. Ciesielskiego, E. Czapiewskiego, W. Kusznira, Odessa-Opole-Wrocław 2008, s. 444-455.

Czapska M., Szabat B., *Stronnictwo Polityki Realnej w guberni kieleckiej w latach 1905-1914*, w: *Lojalizm czy realizm? Polacy wobec władzy rosyjskiej w XIX wieku*, pod red. M. Nowaka i J. Szczepańskiego, Warszawa 2013, s.

Czapska M. Szabat B., *„Ziemia Kielecka” o Legionach /1915-1917/*, w: *Z dziejów Kielc w latach 1914-1918*, pod red. U. Oettingen, Kielce 2004, s. 67-82.

Napisany w roku 2007 we współpracy z prof., dr hab. Adamem Massalskim referat ***Szkolnictwo średnie na Ukrainie prawobrzeżnej w I połowie XIX wieku jako czynnik integrujący społeczność polską i ukraińską*** (w: *Problemi rozwitku prikordonnich teritorij ta ich uczasti w integracijnych procesach. Materiały IV Miżnarodnoj naukowo-practicznoj konferenciji*, m. Łuck, 11-12 żowtnia 2007 r., t. 1, Łuck 2007, s. 12 –18. /tezy/; *Naukowyj Wisnik Wołińskiego Nacjonalnogo Uniwersitetu-Miżnarodni Widnosini*” Łuck 2007, t. 7, s. 35 – 50,

zapoczątkował moją współpracę z Wydziałem Stosunków Międzynarodowych Wołyńskiego Uniwersytetu Państwowego im. Łesi Ukrainki w Łucku. Moje wystąpienie spotkało się z pozytywną oceną i uznaniem ze strony władz wydziału i uczelni. Dowodem tego był fakt iż na kolejne konferencje otrzymywałam imienne zaproszenia do wygłoszenia referatów.

Łącznie w latach 2007-2009 uczestniczyłam z referatami w obradach 11 konferencji, seminariów i spotkań o charakterze okrągłych stołów zorganizowanych przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Wołyński Państwowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki, we współpracy z Biurem Informacyjnym NATO w Kijowie i Konsulatem Generalnym RP w Łucku oraz Wołyńską Obwodową Państwową Administrację. Ich tematyka dotyczyła kwestii polsko-ukraińskiej współpracy transgranicznej, integracji Ukrainy z Unią Europejską, perspektyw przystąpienia Ukrainy do NATO. Referaty wygłaszałam i zabierałam głos w dyskusji w jednym z języków konferencji – po rosyjsku. Z tego okresu pochodzi cykl 8 moich publikacji:

1) Czapska M., *Mały ruch graniczny między Polską i Ukrainą, a rozwój gospodarczy pogranicza wschodniego*, w: *Problemi rozvitku prikordonnich teritorij ta ich uczasti w integracijnych procesach. Materiali V Miżnarodnoj naukowo-practicznoj konferencji*, m. Łuck, 16-17 żowtnia 2008 r., Łuck 2008, s. 214-222.

2) Czapska M., *Spoleczno-kulturowy wymiar kontaktów polsko-ukraińskich w strefie przygranicznej*, w: *Problemi rozvitku prikordonnich teritorij ta ich uczasti w integracijnych procesach. Materiali VI Miżnarodnoj naukowo-practicznoj konferencji*, m. Łuck, 15-16 żowtnia 2009 r., pod red. I. J. Kocana, Łuck 2009, s. 154-161.

3) Czapska M., *Rola strefy Schengen w zacieśnianiu integracji europejskiej*, w: *Ewropejska ta ewroatlanticzna integracija i transkordonne spiwrobitnictwo*, pod red. I.J. Kocana, t. 1, Łuck 2008, s. 60-64.

4) Czapska M., *Integracja Ukrainy z Unią Europejską – perspektywy i uwarunkowania*, w: „*Naukowyj Wisnik Wołinskiego Nacionalnogo Uniwersitetu-Miżnarodni Widnosini*” Łuck 2009, nr 3, s. 31 - 43.

5) *tenże artykuł na oficjalnej, urzędowej ukraińskiej stronie internetowej:*

http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/nvnu/misnarod_vidnos/2009_3/R1/Czapska.pdf

Format pliku: Adobe PDF - Wersja HTML: Czapska M., *Integracja Ukrainy z Unią Europejską – perspektywy i uwarunkowania*

6) Czapska M., *Piąta rocznica wstąpienia Polski do Unii Europejskiej - bilans członkostwa*, w: *Doswid wstupu Polści do Jewropejskago Sojuzu: uroki dlia Ukraini*, pod red. S.W. Fedoniuka, Łucku, 2009 (druk 2010) s. 73-91.

7) Czapska M., *Akcesja Ukrainy do NATO w polskich serwisach internetowych*, „*Naukowyj Wisnik Wołinskiego Nacionalnogo Uniwersitetu -Miżnarodni Widnosini*” Łuck 2008, nr 6, s. 172-176.

8) Czapska M., *Rola NATO w zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego*, w: *Doslidżennia i rozrobki u sferi ewroatlanticznoj integracji*, pod red. I.J. Kocana, Łuck 2008, s. 129-136

Wszystkie wymienione powyżej publikacje (poza ostatnim, który ma charakter ogólny) prezentują polski punkt widzenia na sprawy Ukrainy we współczesnym świecie.

Istotnym obszarem moich zainteresowań badawczych z racji wieloletnich, dobiegających obecnie końca prac nad *Słownikiem nauczycieli szkół średnich rządowych w Królestwie Polskim w latach 1873-1915* oraz opublikowanej w roku 2013 monografii *Adwokatury Świętokrzyskiej* stała się **biografistyka**. Warto w tym miejscu odwołać się do moich wcześniej-

szych publikacji z tego zakresu. Należy do nich 18 biogramów przygotowanych do drugiego tomu *Świętokrzyskiego słownika biograficznego*:

- Czapska M., *Bem Antoni Gustaw /1848-1902/*, w: *Świętokrzyski Słownik Biograficzny /* ŚSB/, t. 2, 1795-1918, pod red. J. Szczepańskiego Kielce 2009, s. 44-45.
 Czapska M., *Cennere Wacław Jan /1869-1910/*, w: ŚSB, s. 77.
 Czapska M., *Hiller Herman /1819-1894/*, w: ŚSB, s. 185-186
 Czapska M., *Hoppen Karol Franciszek /1798-1849/*, w: ŚSB, s. 188.
 Czapska M., *Jarzyński Prosper Paweł /1859-1925/*, w: ŚSB, s. 198-199.
 Czapska M., *Kasprzycka Tekla /1803-?/*, w: ŚSB, s. 218.
 Czapska M., *Kasprzykowska Estera /1807-?/*, w: ŚSB, s. 218.
 Czapska M., *Lippa Fryderyk de /1814-?/*, w: ŚSB, s. 287.
 Czapska M., *Mulechot Rozalia /1782-?/*, w: ŚSB, s. 337-338.
 Czapska M., *Ostrowski Franciszek /1799-?/*, w: ŚSB, s. 350.
 Czapska M., *Pinko Hipolit /1836-1901/*, w: ŚSB, s. 366.
 Czapska M., *Plużańska Anna /1786-1862/*, w: ŚSB, s. 371.
 Czapska M., *Rewoliński Teofil /1894-1920/*, w: ŚSB, s. 400-401.
 Czapska M., *Rybicka Salomea /1797-1855/*, w: ŚSB, s. 416-417.
 Czapska M., *Suligowski Felicjan /1847-1889/*, w: ŚSB, s. 445-446.
 Czapska M., *Twardzicka Franciszka /1805-?/*, w: ŚSB, s. 471.
 Czapska M., *Węgłęńska Zofia /1869-1934/*, w: ŚSB, s. 486.
 Czapska M., *Wierzbicki Stanisław /1865-1937/*, w: ŚSB, s. 492.

W moich publikacjach znalazł się również **wątek o charakterze wspomnieniowym**. Jako wieloletni (od 1990 r.) sekretarz Komitetu Okręgowego Olimpiady Historycznej w Kielcach w pracy:

Czapska M., *Komitet Okręgowy Olimpiady Historycznej w Kielcach w latach 1974- 2010*, w: *Z perspektywy czterdziestolecia. Księga Pamiątkowa Instytutu Historii Uniwersytetu Humanistyczno- Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach*, pod red. R. Gryza, Kielce 2010, s. 77-83,
 przedstawiłam działalność Komitetu w ujęciu historyczno-statystycznym jak i moje wspomnienia o początkach pracy jako sekretarza.

Wykaz opublikowanych przeze mnie prac zamykają **recenzje** publikacji których tematyka koresponduje z dwoma płaszczyznami moich zainteresowań badawczych: historią szkolnictwa i wychowania oraz wymiarem sprawiedliwości. Są to:

/rec./ *Źródła do dziejów nauczania domowego dzieci polskich w XIX i początku XX wieku z bibliografią adnotowaną pamiętników i wyborem literatury pedagogicznej*, pod red. Krzysztofa Jakubiaka, Grażyny Karłowskiej, Moniki Nawrot, Adama Winiarza, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005, ss. 374; **"Rozprawy z Dziejów Oświaty"** 2006, t. XLV, s. 4-6.

/rec./ M. Piątkowska, *Życie przestępcze w przedwojennej Polsce. Grandesy. Kasiarze. Brylanty*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2012, ss. 459; **„Palestra Świętokrzyska"** 2013, nr 23-24, Marzec/Czerwiec, s. 72-79

-----Cytowania

Moje prace naukowe były cytowane m. in. przez historyków zajmujących się historią oświaty i nauki w Polsce w XIX wieku oraz historią Kielc i Kielecczyny w XIX i XX w. Cytowania te występują w publikacjach:

Massalski A., *Zwierzchnicy rządowych męskich szkół średnich w Królestwie Polskim w latach 1833-1862*, Kielce 2004.

Massalski A., *Słownik biograficzny. Nauczyciele szkół średnich rządowych męskich w Królestwie Polskim 1833-1862*, Kielce 2007.

Massalski A., *Nauczyciele szkół średnich męskich rządowych w Królestwie Polskim w latach 1833-1862*, Kielce 2012.

Kula E., *OPERA ET STUDIO. Wizerunek nauczycieli rządowych szkół średnich w Królestwie Polskim w latach 1862-1873*, Kielce 2012.

Oettingen U., *Towarzystwo Ochotniczej Straży Ogniowej w Kielcach 1873-1918*, Kielce 2010.

-----Współpraca naukowa zagraniczna

1/ Wydział Historyczny Państwowego Uniwersytetu Odeskiego im. Ilii I. Miecznikowa w Odessie - **3 konferencje**

2/ Wydział Stosunków Międzynarodowych Wołyńskiego Uniwersytetu Państwowego im. Łesi Ukrainki w Łucku – **8 konferencji na zaproszenie**

3/ Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Wołodymira Winniczenko w Kirowogradzie – **1 konferencja**

-----Członkostwo z wyboru

a) członkostwo w komitetach organizacyjnych:

Od 25 lat, od 1 X 1990 r. pełnię funkcję sekretarza Komitetu Okręgowego Olimpiady Historycznej w Kielcach. W zakresie mojego działania pozostaje 167 szkół średnich z terenu województwa świętokrzyskiego oraz części województwa mazowieckiego.

b) członkostwo w towarzystwach naukowych:

- od 1989 r. członek Polskiego Towarzystwa Historycznego
- od 1989 członek Kieleckiego Towarzystwa Naukowego

c) członkostwo we władzach towarzystw naukowych:

- w latach 1996- 2003 sekretarz Oddziału PTH w Kielcach
- przez 2 kadencje: 2004-2007 i 2007-2010 sekretarz Sądu Koleżeńskiego KTN
- od maja 2010 r. do chwili obecnej - członek Komisji Rewizyjnej KTN

d) w latach 2001-2005 członek Uczelnianej Komisji Wyborczej Akademii Świętokrzyskiej (obecnie Uniwersytet Jana Kochanowskiego)**e) nagrody, wyróżnienia, odznaczenia**

- w grudniu 2003 r. otrzymałam **nagrodę indywidualną III stopnia** przyznaną przez Rektora Akademii Świętokrzyskiej za wyróżniające osiągnięcia naukowe w roku akademickim 2002/2003

-postanowieniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 VII 2009 r., w dniu 1 X 2009 r. zostałam odznaczona **Medalem Komisji Edukacji Narodowej** za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania

f) Działania na rzecz upowszechniania wyników badań

Wyniki swoich badań upowszechniałam biorąc czynny udział w 25 konferencjach naukowych (po doktoracie w 21, w tym 12 zagranicznych) - wykaz w załączniku.

Wykorzystywałam je również i wykorzystuję w czasie zajęć w Instytucie Historii UJK ze studentami studiów dziennych I i II^o, studiów zaocznych, podyplomowych, doktoranckich z zakresu: Statystyki i demografii historycznej, Nauk Pomocniczych Historii XIX i XX wieku, Historii szkolnictwa i wychowania oraz Historii prawa i administracji Polski a także Dydaktyki historii i Dydaktyki Wiedzy o Społeczeństwie.

Małgorzata Ciepłucha